

Türkçe Ad+Fiil Eşdizimliliklerinin Tarihî Sözlüğüne 16. Yüzyıl Çeviri Yazılı Metinlerinden Derlenen Katkılar

Contributions to a Historical Dictionary of Turkish Nominal-Verbal Collocations, Compiled from 16th Century Transcription Texts.

Marek Stachowski

Kraków/Polonya

stachowski.marek@gmail.com

orcid: 0000-0002-0667-8862

Atıf Citation

Stachowski, Marek (2024). Türkçe Ad+Fiil Eşdizimliliklerinin Tarihî Sözlüğüne 16. Yüzyıl Çeviri Yazılı Metinlerinden Derlenen Katkılar. *BABUR Research*, 3 (1), 43-57.

Gönderim Submitted

25.12.2023

Revizyon Revision

05.01.2024

Kabul Accepted

11.01.2024

Yayın Tarihi Publication Date

07.06.2024

Öz

Bu yazıda XVI. yüzyıla ait on transkripsiyonlu metinde geçen ad+fiil yapısındaki eşdizimlilikler; Türkçenin tarihî sözlüğüne katkı olmak üzere derlenmiştir. Daha sonraki yüzyıllara ait malzeme daha boldur. Bununla beraber, az da olsa tespit edilen örneklerden dilin gelişimine dair bazı bilgiler elde edilebilmektedir. Eşdizimlilik daima beraber bileşenlerinden çıkarılabilenler ve mecazi anlama geçmiş olanlar olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Daha ziyade birer kelime türetme eki olarak işletilen *etmek* ve *olmak* fiilleri bu çalışmaya alınmamıştır. Diğer yandan, türetme ile deyim arasında bulunan *boş ol-* yapısı listeye dâhil edilmiştir. Derlenen eşdizimlilikler; bu çalışmada anlamları değiştirilmeden, Türkçeye çevrilmeden, kaynağa bulunduğu şekliyle kaydedilmiştir. Kayıtlar, mümkün olduğunca kaynaktaki imlaya yakın bir şekilde okunarak, kelimelerin muhtemel telaffuzlarının gösterilmesi amaçlanmıştır. Makalenin sonuna eşdizimliliklerde geçen adların dizini eklenmiştir. Çalışmada 78 eşdizimlilik yapısı kaydedilmiştir; bu sayıya fiillerin edilgen ve ettirgen şekilleri dâhil değildir. Taranan eserlerde en çok isimle eşdizimlilik yapısı oluşturanların, sırasıyla *gel-*, *ver-* ve *vur-* fiilleri olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: eşdizimlilik, Türk dili, tarihî dilbilim, Türkçe çeviri yazılı metinler, deyimbilim

Abstract

The paper presents nominal-verbal collocations extracted from ten 16th century transcription texts, as a contribution to a historical dictionary of Turkish collocations. Material from later centuries is more abundant; examples discussed here, though few, can nevertheless provide insights into the evolution of the language. The Turkish term *eşdizimlilik* can be ambiguous as it is used to describe both phrases whose meaning can be guessed from the component words, i.e. English *collocations*, and phrases with a new, figurative meaning – English *idioms*. Constructions with the verbs *etmek* and *olmak*, which function more as derivational suffixes than separate words, were excluded from the study. That said, the phrase *boş ol-* has been included here because the verb *ol-* seems to be on the border between derivation and phraseology as a result of the non-intuitive semantic evolution. The analyzed collocations have been adduced as they appear in the sources, without translating their meanings into Turkish. In order to show their possible pronunciations, the original orthography has been followed as closely as possible. An index of names occurring in the collocations has been appended at the end of the article. Overall, the study presents 78 collocations, not counting passive and imperative variants. The most frequently occurring verbs are, in order, *gel-*, *ver-*, and *vur-*.

Key words: collocations, Turkish, historical linguistics, Turkish transcription texts, phraseology

Giriş

Eşdizimlilikler (İng. *collocation*) terimi bilindiği üzere daima beraber kullanılagelen sözlerin öbeği manasına gelmektedir. Bu gibi söz dizileri iki türdür: Bazılarının anlamı, öbeği oluşturan kelimelerin manalarından anlaşılabilirken bazıları anlaşılabilir. Mesela, *balık tutmak* ifadesinin anlamı *balık* ve *tutmak* kelimelerinin ne demek olduğunu bilenler için açıktır. İngilizce *idiom* denilen diğer tip öbeklerin manası ise ortak bir sosyal anlayışa dayalı bir mecaza bağlı olduğundan bu anlayışa yabancı olanlar için anlaşılır değildir. Örneğin, *kafa tutmak* ifadesi *balık tutmak* kadar kolay anlaşılır. Bunu anlamak için sadece *kafa* ve *tutmak* sözcüklerinin ne manaya geldiğini bilmek yetmez.

Bir yabancı dili öğrenenlerle öğretenlerin dikkatini çeken şey de genellikle bu ikinci gruptur. Ancak, birinci gruptaki birlikteliklerin de ilginç bir özelliği vardır: Mecazî öbeklerde olduğu gibi onlarda da kelimeler serbestçe değiştirilemez, msl. *balık tutmak* yerine *balık elde etmek* veya *ele geçirmek* denmez. Bununla beraber bazı değişimler de görülebilir. Bugün hem *balık tutma* hem de *balık avı* demek mümkünse de taradığım XVI. yüzyıl metinlerinde *balık tutmak* deyimini hiç bulunmazken, 1533 yılında *balık avlamak* tabiri kaydedilmiştir.

Bu yazıda incelenen kaynakların sayısı ondur. Ulaşabildiğim bütün kaynakları taradığım hâlde diğer eserlerde eşdizimlilik örnekleri bulamadım. Sonraki yüzyıllara ait malzemeler tabii olarak çok daha zengindir.

Eldeki sınırlı malzemedeki büyük sonuçlar çıkartılamaz, fakat *balık avlamak* ifadesinin, ancak XVI. yüzyıldan sonra ortaya çıkan *balık tutmak* deyiminden eski olduğu varsayılabilir. Bu durumun, balık tutma tekniğinin XVI. yüzyıl sonları veya XVII. yüzyıl başlarında değişmiş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

On yıl önce yayınlanmış olan bir makalede (Stachowski 2013) farklı yüzyıllardan kalma transkripsiyonlu metinlerden derlenen *vermek* fiilli ifadelerle Türkçe eşdizimliliklerin tarihî sözlüğünün içeriği geliştirilmiştir.

Burada ise çalışmayı fiil açısından değil, süre açısından sınırlandırdım. Bu yazıda tespit edilen tüm fiillerle kurulmuş, ve tamamı XVI. yüzyıla ait eşdizimlilikler ele alınmıştır. Genel kaideler, önceki makalede olduğu gibidir. Yalnız o yazıda sadece *vermek* fiili incelendiğine göre tartışma dışında tutulacak olan konu, *etmek* ve *olmak* fiillerinin durumudur. Kanaatimce, söz konusu fiiller daha ziyade birer kelime türetme eki olarak işletilmektedir, bu sebeple de fiile dayalı eşdizimlilik olarak kabul edilemez. Buna rağmen, *boş olmak* 'boşanmış olmak' istisnaî bir örnek olarak listeye alındı. Burada deyimın manası, her bir bileşenin ve aynı zamanda da bileşenlerin anlamlarının toplamından pek uzaklaştığından dolayı *boş olmak* yapısını, *yorgun olmak*, *sıcak olmak*, *uzun olmak* ve benzerlerinden farklı ve mecazî bir eşdizimlilik saymamız gerektiği fikrindeyim.

Bu makalede eşdizimliliklerin anlamları değiştirilmeden, Türkçeye çevrilmeden, kaynaktaki bulunduğu şekliyle kaydedilmiştir.

Kayıtlar, mümkün olduğunca kaynaktaki imlaya yakın bir şekilde okunmaktadır; msl. ‹chalmas› kelimesi *kalmaz* değil, *kalmas* olarak aktarılmıştır. Bu yöntemin amacı kelimelerin muhtemel telaffuzunu göstermektir.

Ayrıca patlayıcı art damak *g* ünsüzü XVII. yüzyılda sızıcılaşıp (> *γ*) tâ XX. yüzyılın başlarına kadar sızıcı olarak söylenerek (Stachowski 2021: 721, 722) ancak XX. yüzyılda ortadan kaybolduğuna göre ‹souch› ve ‹souk› yazılışını ya *souk* ya da *sovuk* okumamız gerekiyor. Öyle olmasaydı kelimenin *‹soghuk› veya *‹soghuch› imlasiyle yazılmış olması beklenirdi.

Bu makalenin sonuna eşdizimliliklerde geçen adların dizini eklenmiştir.

Kaynaklar

XVI [kesin tarih bilinmiyor] Anonim → Rocchi 2016

1520-27 Lupis → Yağmur 2016a; Schweickard 2019

1525-30 Anonim → Adamović 1975

1533 Argenti → Rocchi 2007; Yağmur 2022

1544 Georgievits → Heffening 1942; Yağmur 2013, 2016

1553 Dernschwam → Kakuk1978

1567 Vocabulario nuovo → Adamović 1976

1575 Postel → Drimba 1966

1584 Palerne → Rocchi 2017

1588 Lubenau → Adamović 1977

Malzeme

al-, aldr-

*can al-

1533 Argenti: *can alıcı* ‹gian alliggi› ‘Sancto Michele’ (Rocchi 2007: 61 [anlam açıklaması ile])

dolayı al-

1533 Argenti: *dolayı alurum* ‹dolai alurum› ‘circundo’ (Rocchi 2007: 85)

dolayı aldr-

1533 Argenti: *dolayı aldrurum* ‹dolai alderurum› ‘fo circundare’ (Rocchi 2007: 85)

dolayın al-

1533 Argenti: *dolayın alurum* ‹dolain alurum› ‘assedio una terra’ (Rocchi 2007: 85)

dolayın aldr-

1533 Argenti: *dolayın aldrurum* ‹dolain alderurum› ‘fo assediare’ (Rocchi 2007: 85)

ödünç al-

1533 Argenti: ödünç alurum ‹odünci alurum› ‘acchatto in presto’ (Rocchi 2007: 190)

ödünç aldır-

1533 Argenti: ödünç aldırurum ‹odüncsi alderurum› ‘fo acchattare’ (Rocchi 2007: 190)

satın al-

XVI Anonim: *satın al bir keret da(h)a* ‹satın albir [!] cheret daa› ‘cōpra un'altra uolta’ (Rocchi 2016: 1056); *satın al* ‹satinal› ‘acompra’ (Rocchi 2016: 1057); *satın alayın* [!; Rocchi: *alayım*] ‹satın alain› ‘acomprarò’ (ibid.); *ben satın alrın* [!; Rocchi: *alrım*] ‹ben satın alrın› ‘io acompro’ (ibid.); *ben satın aldun* [!; Rocchi: *aldım*] ‹ben satın aldun› (ibid.)

1533 Argenti: *satın alurum* ‹sattin alurum› ‘compero’ (Rocchi 2007: 211)

1567 Vocabulario nuovo: *isterdüm satunalma* (-ā?) ‹isterdum satunalma› ‘io vorria comprare’ (Adamović 1976: 64)

satın aldır-

1533 Argenti: *satın aldırurum* ‹sattin alderurum› (Rocchi 2007: 211)

soğuk al-

1533 Argenti: *so(v)uk alurum* ‹souch [!] alurum› ‘jnfreddisco’ (Rocchi 2007: 221)

soğuk aldır-

1533 Argenti: *so(v)uk aldırurum* ‹souk [!] alderurum› ‘fo infreddare’ (Rocchi 2007: 221)

at-, attır-**yabana at-**

1533 Argenti: *yabana atarum* ‹jabana attarum› ‘getto uia’ (Rocchi 2007: 258)

yabana attır-

1533 Argenti: *yabana attırurum* ‹jabana atterurum› ‘fo gittare uia’ (Rocchi 2007: 258)

avla-, avlattır-**balık avla-**

1533 Argenti: *baluk avlarum* ‹baluch aularum› ‘pesco’ (Rocchi 2007: 46)

balık avlattır-

1533 Argenti: *baluk avlattırurum* ‹baluch aulatterurum› ‘fo pescare’ (Rocchi 2007: 46)

bas-, bastır-**basma bas-**

1533 Argenti: *basma basarum* ‹basma bassarum› ‘stampo libri’ (Rocchi 2007: 47)

basma bastır-

1533 Argenti: *basma bastururum* ‹basma basterurum› ‘fo stampare’ (Rocchi 2007: 47)

bin-, bindir-

ata bin-

1533 Argenti: *ata binerüm* ‹atta binerum› ‘chualco’ (Rocchi 2007: 38)

ata bindir-

1533 Argenti: *ata bindirürüm* ‹atta binderurum› ‘fo chualcare’ (Rocchi 2007: 38)

boz-, bozdur-

bağı boz-

1533 Argenti: *bağı bozarum* ‹baghi bosarum› ‘uendemmio’ (Rocchi 2007: 44)

bağı bozdur-

1533 Argenti: *bağı bozdururum* ‹baghi bosdururum› ‘fo uendemmiare’ (Rocchi 2007: 44)

çek-, çektir-

zahmet çek-

1533 Argenti: *zahmat çekerüm* ‹xachmatt [-tt!] cecchierum› ‘patisco’ (Rocchi 2007: 273)

zahmet çektir-

1533 Argenti: *zahmat çektirürüm* ‹xachmat [-t!] cechterurum› ‘fo patire’ (Rocchi 2007: 273)

çıkar-

bağırsak çıkar-

1533 Argenti: *bağırsak çıkarurum* ‹baghersach cicarurum› ‘sbudello’ (Rocchi 2007: 44)

çök-

diz çök-

1533 Argenti: *diz çökerüm* ‹dis ciochierum› ‘jnginochiomj’ (Rocchi 2007: 83)

de-, dedir-

aferin de-

1533 Argenti: *aferüm derüm* ‹afferum derum› ‘lodo’ (Rocchi 2007: 27)

aferin dedir-

1533 Argenti: *aferüm dedirürüm* ‹afferum dederurum› ‘fo ladare’ (Rocchi 2007: 27)

dur-, durdur-**ayağın dur-**

1533 Argenti: *ayağın durur* ‹aiaghin durur› ‘gli sta in piè’ (Rocchi 2007: 39)

karşı dur-

1533 Argenti: *karşı dururum* ‹charsci dururum› ‘resisto’ (Rocchi 2007: 140)

karşı durdur-

1533 Argenti: *karşı durdururum* ‹charsci durdururum› ‘fo resistere’ (Rocchi 2007: 140)

em-***sik em-**

1533 Argenti: *sik emici* ‹sich emiggi› ‘poppino [un deverbale da *poppare* ‘succhiare’ (in senso osceno)]’ (Rocchi 2007: 217 ve dipnotu 390)

ev-, evdir- (~ iv-)**yavuz ev-**

1533 Argenti: *yavuz everüm* ‹jaus euerum› ‘ho fretta’ (Rocchi 2007: 264)

yavuz evdir-

1533 Argenti: *yavuz evdirürüm* ‹jaus eudererum› ‘fo hauere fretta’ (Rocchi 2007: 264)

gel-, geldir-**beri gel-**

1567 Vocabulario nuovo: *gel beri* ‹ghelberi› ‘vien quà’ (Adamović 1976: 63)

1584 Palerne: *gel beri* ‹guel beri› ‘venez dedäs’ (Rocchi 2017: 553)

dik gel-

1533 Argenti: *dik gelürüm* ‹dich ghielurum› ‘contrasto’ (Rocchi 2007: 81)

dik geldir-

1533 Argenti: *dik geldirürüm* ‹dich ghielderurum› ‘fo contrastare’ (Rocchi 2007: 81)

eksik gel-

1533 Argenti: *eksik gelürüm* ‹echsich ghielurum› ‘mancho’; *eksik gelür* ‹echsich ghielur› ‘è torna mancho’ (Rocchi 2007: 92)

hoş gel-

1533 Argenti: *hoş gelür* ‹chosc ghielur› ‘ho charo’ (Rocchi 2007: 122)

hoş geldir-

1533 Argenti: *hoş geldirürüm* ‹chosc ghielderurum› ‘fo hauere caro’ (Rocchi 2007: 122)

karşı gel-

1533 Argenti: *karşı gelürüm* ‹charsci ghielurum› ‘jncontro’ (Rocchi 2007: 140)

karşı geldir-

1533 Argenti: *karşı geldirürüm* ‹charsci ghielderurum› ‘io fo ire a incontrare’ (Rocchi 2007: 140)

kef gel-

1533 Argenti: *kef gelürüm* ‹chieff ghielurum› ‘manchomi; uengo meno’; *kef gelür* ‹chieff ghielur› ‘è si viene manco’ (Rocchi 2007: 144)

kef geldir-

1533 Argenti: *kef geldirürüm* ‹chieff ghielderurum› ‘fo uenire meno’ (Rocchi 2007: 144)

safa gel-

XVIAnonim: *safa yeldin* ‹safa ieldin› ‘il ben uenuto’ (Rocchi 2016: 1056)

1584 Palerne: *safa geldi* ‹sapha guieldy› ‘bien venue’ (Rocchi 2017: 561)

*söz gel-

1533 Argenti: *sös geleci* ‹sos ghieleggi› ‘ragionamento’ (Rocchi 2007: 222)

yakın gel-

1533 Argenti: *yakın gelürüm* ‹jacchen ghielurum› ‘accostomi’ (Rocchi 2007: 259)

yıldırım gel-

1533 Argenti: *ıldırım gelür* ‹jldrim ghielur› ‘fulmina’ (Rocchi 2007: 124)

yıldırım geldir-

1533 Argenti: *ıldırım geldirürüm* ‹jldrim ghielderurum› ‘fo fulminare’ (Rocchi 2007: 124)

getir-, getirttir-

aynına getir-

1533 Argenti: *aynına getirmessin* ‹ainina ghiettermessin› ‘tu non lo metti in fantasia; tu non lo stimi’ (Rocchi 2007: 40: TT *ayn* ‘göz’ < Ar: *ayn*)

esvabı getir-

XVIAnonim: *geter espapı* ‹gieteres [!] papi› ‘dà qua la roba’ (Rocchi 2016: 1055)

kef getirttir-

1533 Argenti: *kef getirttirürüm* ~ *gettirttirürüm* [?!] ‹chieff ghietterterurum› ‘fo mancharsi’ (Rocchi 2007: 144)

gider-, giderdir-

ucu gider-

1533 Argenti: *ucu giderürüm* ‹uggi ghiderurum› ‘spunto’ (Rocchi 2007: 249)

ucu giderdir-

1533 Argenti: *ucu giderdirürüm* ‹uggi ghiderderurum› ‘fo spuntare’ (Rocchi 2007: 249)

gir-**suret(in)e gir-**

1533 Argenti: *surata* [!] *girürüm* [!] ‹suratta ghirurum› ‘trauestoscomi’ (Rocchi 2007: 224)

git-**seyrana git-**

1588 Lubenau: *seyrana gider* ‹Seiraua [!] ghider› ‘Ehr gehet spaciren’ (Adamović 1977: 18)

giy-**çamaşır giy-**

1533 Argenti: *çaşırgeyerüm* [!] ‹ciascerghieerum› ‘chalzo [!] ‘giyiyorum’] (Rocchi 2007: 68 “çaşırgey-”)

gör-. gördür-**hoş gör-**

1533 Argenti: *hoş görürüm* ‹chosc ghiorurum› ‘degno’ (Rocchi 2007: 122)

hoş gördür-

1533 Argenti: *hoş gördürürüm* ‹chosc ghiordururum› ‘fo degnare’ (Rocchi 2007: 122)

tedarik gör-

1533 Argenti: *tedarik görürüm* ‹tedarich ghiorurum› ‘proueggio; fo prouisione’ (Rocchi 2007: 237); *tedarigi görmek gerek* ‹tedarighi ghiormech ghierech› (Rocchi 2007: 237)

ismarla-**Allaha ismarla-**

XVI Anonim: *yahu Allaka smarladık* (Rocchi: *yahu Allaha ismarladık*) ‹iau alla casmar [!] ladic› ‘me recomãdo’ (Rocchi 2016: 1055)

1520-27 Lupis: *allasmurladı* ‹allasmerladi› ‘sta con dio’ (Yağmur 2016a: 170; Schweickard 2019: 221)

1525-30 Anonim: *alasmurladı* ‹ala smerladi› ‘sta con dio’ (Adamović 1975: 235)

1544 Georgievits: *Allaha ismarladuk seni* ‹Allaha itsmarladoch tseni› ‘Deo commando te’ (Yağmur 2016: 215)

1567 Vocabulario nuovo: *ale* [ala-e?] *smarladuk* ‹alae smarladuch› ‘me raccomando’ ~ *alle* [alla-e?] *smarladuk* ‹allae simarladuch› ‘mi raccomando’ (Adamović 1976: 67)

iç-, içir-, içtir-**ant iç-**

- 1533 Argenti: *ant işti* ‹ant iscti› ‘gl’a preso iuramento’ (Rocchi 2007: 34)
1533 Argenti: *ant içerüm* ‹ant jccerum› ‘giuro’ (Rocchi 2007: 34)

ant içtir-

- 1533 Argenti: *ant içtirürüm* ‹ant jscterurum› ‘fo giurare’ (Rocchi 2007: 34)

indir-**teraziyi indir-**

- XVI Anonim: *enderme tereziyi* ‹ender me [!] terezii› ‘nō appogiar la bilāza’ (Rocchi 2016: 1054)

iv- bak. ev-**kal-****cana (?) kal-**

- 1533 Argenti: *cana (canu ?) kalmas* ‹giana chalmas› ‘spiritello [persona debole, senza più forza e vitalità]’ (Rocchi 2007: 61)

eksikliğimize kal-

- 1588 Lubenau: *eksikliğimize kalma* ‹eksikligumeze kalma› ‘hab mihr es nicht vor ubel [!]’ (Adamović 1977: 16b)

kalk-**yukarı kalk-**

- 1520-27 Lupis: *kalk yokarı* ‹calc iochari› ~ ‹calchiochari› ‘leva su’ (Yağmur 2016a: 176 [‹calc iochari›]; Schweickard 2019: 223 ‹calchiochari›)
1544 Georgievits: *kalk yoharı* ‹kalch iochari› ‘erige te sursum’ (Heffening 26, § 7)
1567 Vocabulario nuovo: *kalka yokarı* ‹chalcha iocchari› (Adamović 1976: 66)
1584 Palerne: *kalka yokarı* ‹cal cayocari› [!] ‘sus leués vous’ (Rocchi 2017: 564)

kazan-***yaban kazan-**

- 1533 Argenti: *yaban kazanmış* ‹jaban chasanmisc› ‘bastardo’ (Rocchi 2007: 258)

kıl-**namaz kıl-**

- 1544 Georgievits: *namaz kılmak* ‹namazkelmak› ‘oratio’ [isim!] (Yağmur 2013:

622, 632)

1575 Postel: *namaz kulmak* ‹namaz kelmak› ‘oraison, orare’ (Drimba 1966: 83)

ko(y)-, koydur-

fikrine koy-

1533 Argenti: *fikirime* [!] *korum* veya *koyarum* ‹ficchirime chorum et choiarum› ‘delibero’ (Rocchi 2007: 101)

fikrine koydur-

1533 Argenti: *fikrine* [!] *kodururum* ‹ficchirine choddururum› ‘fo deliberare’ (Rocchi 2007: 101)

yerine koy-

1533 Argenti: *yerine korum* ‹jerine chorum› ‘commetto insieme una cosa scommessa’ (Rocchi 2007: 267)

ol-

boş ol-

1533 Dernschwam: üç talak [ile] boş olsun ‹vtzschtalak [!] bosch ossoin› ‘dw solst dreymal von mir frey sein’ (Kakuk1978/1: 171: ‘durch dreimalige *talak* soll [meine Frau] frei [von mir] sein’)

pekit-

kapı pekit-

1567 Vocabulario nuovo: *kapı pekita* ‹chiapi pechita› ‘serra la porta’ (Adamović 1976: 66)

saliver-

kapuk saliver-

1533 Argenti: *kapuk saliverürüm* ‹chapuch saliuerurum› ‘lascio ire uia’ (Rocchi 2007: 137)

söyle-, söylettir-

doğru söyle-

1584 Palerne: *dogrı söyle* ‹dogrisoille› ‘dis la verité’ (Rocchi 2017: 555)

iyi söyle-

1533 Argenti: *eyi süylerüm* ‹ei suilerum› ‘lodo’ (Rocchi 2007: 97)

iyi söylettir-

1533 Argenti: *eyi söylettirürüm* ‹ei suilletterurum› ‘fo lodare’ (Rocchi 2007: 97)

yalan söyle-

1533 Argenti: *yalan süylerüm* ‹jalan suilerum› ‘mento’ (Rocchi 2007: 260)

- 1567 Vocabulario nuovo: *yalan süylema* ‹alan suilema› ‘non dir la bugia’ (Adamović 1976: 68)

yalan söylettir-

- 1533 Argenti: *yalan süylettürürüm* ‹jalan suiletterurum› ‘fo mentire’ (Rocchi 2007: 260)

yaramaz söyle-

- 1633 Argenti: *yerasas süylerüm* ‹jerasas suilerim› ‘sparlo’ (Rocchi 2007: 267)

sür-, sürdür-

çift sür-

- 1533 Argenti: *çift sürerüm* ‹cift surerum› ‘aro’ (Rocchi 2007: 71)

çift sürdür-

- 1533 Argenti: *çift sürdürürüm* ‹fo arare’ (Rocchi 2007: 71)

safa sür-

- 1533 Argenti: *safa sürerüm* ‹safa surerum› ‘dilectomi; giouami; godo; recreomi; trionfo’ (Rocchi 2007: 206)

safa sürdür-

- 1533 Argenti: *safa sürdürürüm* ‹safa surdururum› fo dilectare; fo giouare; fo godere; fo recreate’ (Rocchi 2007: 206)

sağrak sür-

- 1533 Argenti: *sagrak sürerüm* ‹sagrach surerum› ‘mescio’ (Rocchi 2007: 207)

sağrak sürdür-

- 1533 Argenti: *sagrak sürdürürüm* ‹sagrach surdururum› ‘fo mescere’ (Rocchi 2007: 207)

tut-

mazur tut-

- XVI Anonim: *mazur tutun* ‹maazur tuntun [!› ‘perdonatime’ (Rocchi 2016: 1056)
1533 Argenti: *mazur tutarum* ‹maxur tutarum› ‘perdono’ (Rocchi 2007: 168)
1588 Lubenau: *mazur tut (de...)* [tutti ?] ‹ma sur tutte› ‘verzeug es mihr [dass]’ (Adamović 1977:18)

var-, vardır-

sağlıkla var-

- XVI Anonim: *var saghigla* ‹uar saghigla/saghlighla› ‘ua alla bon’ora; andate cõ Dio’ (Rocchi 2016: 1056)

yukarı var-

- 1533 Argenti: *yokarı varurum* ‹jochari uarurum› ‘saglio’ (Rocchi 2007: 268)

yukarı vardır-

1533 Argenti: *yokarı vardırurum* ‹jochari uarderurum› ‘fo salire’ (Rocchi 2007: 268)

ver-, vardır-**ayrı ver-**

1533 Argenti: *ayrı verürüm* ‹airi uerurum› ‘discosto; saparo [!] una cosa da l’altra; dispartisco; diuido; separo’ (Rocchi 2007: 40 s.v. *ayrı ver-*)

ayrı vardır-

1533 Argenti: *ayrı vardırürüm* ‹airi uerderurum› ‘fo separare; fo dispartire et diuidere’ (Rocchi 2007: 40)

bereket ver-

XVI Anonim: *beriket* [Rocchi: *bereket*] *versin* ‹berichet uersin› ‘grã mercè’ (Rocchi 2016: 1053)

destur ver-

1533 Argenti: *testir verürüm* ‹testir uerurum› ‘licentio; do licentia ad uno’ (Rocchi 2007: 243)

destur vardır-

1533 Argenti: *testir vardırürüm* ‹testir uerderurum› ‘fo licentiare’ (Rocchi 2007: 243)

iyilik ver-

1533 Argenti: *Alla(h) iylik vere* ‹Alla eylik vere› (Yağmur 2022: 120)

ödünç ver-

1533 Argenti: *ödünç verürüm* ‹odünksi uerurum› ‘presto’ (Rocchi 2007: 190)

ödünç vardır-

1533 Argenti: *ödünç vardırürüm* ‹odünksi uerderurum› ‘fo prestare’ (Rocchi 2007: 190)

öğüt ver-

1533 Argenti: *üğüt verürüm* ‹ughutt uerurum› ‘consiglio; dō consiglio’ (Rocchi 2007: 191)

öğüt vardır-

1533 Argenti: *üğüt vardırürüm* ‹ughutt uerderurum› ‘fo consigliare; fo dare consiglio’ (Rocchi 2007: 191)

selam ver-

1533 Argenti: *salam verürüm* ‹salam uerurum› ‘saluto’ (Rocchi 2007: 208)

selam vardır-

1533 Argenti: *salam vardırürüm* ‹salam uerderurum› ‘fo salutare’ (Rocchi 2007: 208)

vaaz ver-

1533 Argenti: *vaz verürüm* ‹uas uerurum› ‘predico’ (Rocchi 2007: 256)

vaaz vardır-

1533 Argenti: *vaz vardırürüm* ‹uas uerderurum› ‘fo predicare’ (Rocchi 2007: 256)

zahmet ver-

- 1533 Argenti: *zahmat verürüm* ‹xachmatt uerurum› ‘affatico uno in qualche negotio’ (Rocchi 2007: 273)

vur-, vurdur-, vurul-

avurtçık vur-

- 1533 Argenti: *avurtçık vuralum* ‹auurtcich uuralum› ‘ragionnereno’ (Rocchi 2007: 39)

çalk vur-

- 1533 Argenti: çalk vururum ‹cialch uururum› ‘meno il chazo’ (Rocchi 2007: 67).

çalk vurdur-

- 1533 Argenti: çalk vurdururum ‹cialch uurdururum› ‘fo menare’ (Rocchi 2007: 67)

çengele vur-

- 1533 Argenti: çengele vururum ‹cenghiele uururum› ‘jngancio’ (Rocchi 2007: 69)

çengele vurdur-

- 1533 Argenti: çengele vurdururum ‹cenghiele uurdururum› ‘fo inganciare’ (Rocchi 2007: 69)

çengele vurul-

- 1533 Argenti: çengele vurulmuş ‹cenghiele uurulmisc› ‘jnganciato’ (Rocchi 2007: 69)

iskence vur-

- 1533 Argenti: *skence vururum* ‹schienge uururum› ‘affliggo; tormento’ (Rocchi 2007: 220)

iskence vurdur-

- 1533 Argenti: *skence vurdururum* ‹schienge/schiengie uurdururum› ‘fo affliggere’ (Rocchi 2007: 220)

kazığa vurul-

- 1533 Argenti: *kazığa vurulmuş* ‹chaxigha uurulmisc› ‘jmpalato’ (Rocchi 2007: 144)

kötek vur-

- 1533 Argenti: *kötek vururum* ‹chiottech uururum› ‘batto; dò delle busse’ (Rocchi 2007: 155)

nişana vur-

- 1533 Argenti: *nişana vururum* ‹nisciana uururum› ‘colpisco’ (Rocchi 2007: 183)

yağ-, yağdır-

dolu yağ-

- 1533 Argenti: *dolı yagarum* ‹doli jagharum› ‘grandino’ (Rocchi 2007: 85)

dolu yağdır-

- 1533 Argenti: *dolı yağdırurum* ‹doli jagderurum› ‘fo grandinare’ (Rocchi 2007: 85)

kar yağ-

1533 Argenti: *kar yagar* ‹char jaghar› ‘neuca’ (Rocchi 2007: 141)

kar yağdır-

1533 Argenti: *kar yagdirurum* ‹char jaghderurum› ‘fo neucare’ (Rocchi 2007: 141)

yağmur yağ-

1533 Argenti: *yagmur yagar* ‹jaghmur jaghar› ‘pious’ (Rocchi 2007: 259)

yağmur yağdır-

1533 Argenti: *yagmur yagdirurum* ‹jaghmur jaghderurum› ‘fo piouere’ (Rocchi 2007: 259)

Kaynakça

- Adamović M. 1975: Ein italienisch-türkisches Sprachbuch aus den Jahren 1525-1530. – *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 67: 217-247.
- Adamović M. 1976: *Vocabulario nuovo* mit seinem türkischen Teil. – *Rocznik Orientalistyczny* 38: 43-69.
- Adamović M. 1977: *Das osmanisch-türkische Sprachgut bei R. Lubenau*, München.
- Drimba V. 1966: L’“Instruction des mots de la langue turquesque les plus communs” de Guillaume Postel (1575). – *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1966: 77-101.
- Heffening W. 1942: *Die türkischen Transkriptionstexte des Bartholomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548. Ein Beitrag zur historischen Grammatik des Osmanisch-Türkischen*, Leipzig.
- Kakuk Zs. 1978: Türkisches aus Hans Dernschwams Tagebuch. – *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, part 1: 32/2: 127-173; part 2: 32/3: 321-352.
- Rocchi L. 2007: *Ricerche sulla lingua osmanlı del XVI secolo. Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*, Wiesbaden.
- Rocchi L. 2016: Il glossario italo-turco contenuto in un codice fiorentino del XVI secolo. – *Zeitschrift für romanische Philologie* 132/4: 1049-1064.
- Rocchi L. 2017: *Le Petit dictionnaire* de Jean Palerne (1584) et sa partie turque. – Németh M., Podolak B., Urban M. (ed.): *Essays in the history of languages and linguistics* [Festschrift M. Stachowski], Kraków: 545-567.
- Schweickard W. 2019: *The Opera nova la qual insegna a parlare Turchesco* of Pietro Lupis: a Turkish-Italian glossary from about 1520. – *Lexicographica* 35: 217-233.
- Stachowski M. 2013: On the structure of a historical dictionary of Ottoman Turkish verbal collocations. – Gül B. (ed.): *Bengü Beläk* [Festschrift A. B. Ercilasun], Ankara 2013: 431-437.
- Stachowski M. 2021: Chronology of lenition of *-g(-) in Turkish. – Karaayak T. / Uzunkaya U. (ed.): *Esengü Bitig* [Festschrift Z. Ölmez], İstanbul 2021: 703-717.
- Yağmur Ö. 2013: *De Turcarum ritu et cereamoniis* [I, = caerem-] (1544) içerisinde bulunan çeviri yazılı sözlük üzerine. – *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi – Bildiri kitabı II*, İstanbul: 619-633.

Yağmur Ö. 2016: Mohaç esiri Bartholomeo Georgieviz'in Türklerle ilgili bir kitabı: *De Turcarum moribus epitome* (1553). – *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu bildirileri*, Ankara 2016: 201-216.

Yağmur Ö. 2016a: Pietro Lupis Valentiano'nun İtalyanca-Türkçe sözlüğü üzerine (1520-1527). – *Gazi Türkiyat* 19: 159-188.

Yağmur Ö. 2022: Çeviri yazılı metinler tanıklığında, Osmanlı Türkçesinde kalıp sözler: Hayır dualar, beddualar. – *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 48: 111-151.

Adlar dizini

Fiillerin edilgen ve ettirgen biçimleri dizinde özel olarak gösterilmedi.

aferin → de-
Allah → ısmarla-
ant → iç-
at → bin-
avurtçık → vur-
ayak → dur-
ayn → getir-
ayrı → ver-
bağ → boz-
bağırsak → çıkar-
balık → avla-
basma → bas-
bereket → ver-
beri → gel-
boş → ol-
can → al-, kal-
çalk → vur-
çamaşır → giy-
çengele → vur-
çift → sür-

destur → ver-
dik → gel-
diz → çök-
doğru → söyle-
dolayı → al-
dolayın → al-
dolu → yağ-
eksik → gel-
eksiklik → kal-
esvap → getir-
fikir → koy-
hoş → gel-, gör-
iskence → vur-
iyi → söyle-
iyilik → ver-
kapı → pekit-
kapuk → salhver-
kar → yağ-
karşı → dur-, gel-
kazık → vur-

kef → gel-, getir-
kötek → vur-
mazur → tut-
namaz → kıl-
nişan → vur-
ödünç → al-, ver-
öğüt → ver-
safa → gel-; sür-
sağlık → var-
sağrak → sür-
satın → al-
selam → ver-
seyran → git-
sik → em-
soğuk → al-
söz → gel-
suret → gir-
talak → ol-
tedarik → gör-
terazi → indir-

uç → gider-
üç → ol-
vaaz → ver-
yaban → at-, kazan-
yağmur → yağ-
yakin → gel-
yalan → söyle-
yaramaz → söyle-
yavuz → ev-
yer → koy-
yıldırım → gel-
yukarı → kalk-; var-
zahmet → çek-, ver-